

ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ЯК ОСНОВА ПРИЙНЯТТЯ СТУДЕНТАМИ СТРАТЕГІЧНИХ ЖИТТЄВИХ РІШЕНЬ

У статті висвітлено результати теоретичного дослідження проблеми прийняття студентами стратегічних життєвих рішень. Подано результати емпіричного дослідження постановки та реалізації життєвих цілей студентів у найважливіших сферах життя: професійному самовизначенні, виборі шлюбного партнера та визначенні власної життєвої позиції. Зроблено висновок про необхідність запровадження у практику ВНЗ заходів щодо підготовки студентської молоді до постановки та реалізації життєвих цілей, які лежать в основі прийняття стратегічних життєвих рішень та визначають життєвий шлях особистості.

Ключові слова: цілі, життєві цілі, рішення, прийняття стратегічних життєвих рішень студентами.

В статье высветлены результаты теоретического исследования проблемы принятия студентами стратегических жизненных решений. Поданы результаты эмпирического исследования постановки и реализации жизненных целей студентов в самых важных сферах жизни: профессиональном самоопределении, выборе брачного партнера и определении собственной жизненной позиции. Сделан вывод о необходимости внедрения в практику вуза мероприятий по подготовке студенческой молодежи к постановке и реализации жизненных целей, которые лежат в основе принятия стратегических жизненных решений и определяют жизненный путь личности.

Ключевые слова: цели, жизненные цели, решения, принятие стратегических жизненных решений студентами.

Актуальність проблеми. Період нестабільності і кризи у політичній та економічній сферах нашого суспільства не можуть не впливати на становлення підростаючого покоління. Життєві орієнтири сучасної молоді зазнають деструктивних змін, розмиті цінності та смисли ускладнюють прийняття стратегічних життєвих рішень, які, у свою чергу, базуються на постановці життєвих цілей особистістю. Найчастіше у літературі до стратегічних життєвих цілей відносять ті, які вибудовує для себе кожна людина, вони найбільш глобальні серед повсякденних, тому що на них базується весь життєвий шлях людини. До них відносять цілі стосовно професійного самовизначення, цілі, які забезпечують вибір шлюбного партнера та цілі щодо визначення власної життєвої позиції.

Сьогодні соціально-психологічні дослідження українського соціуму свідчать, що нинішня життєва позиція суспільства спрямована не на «справу» і «смисли», а на «слова» і на «отримання власного задоволення» [8, 12]. Стосовно професійного самовизначення, статисти констатують наявність 17,4% безробітної молоді по відношенню до економічно активного населення (за даними МОП 2010 р.). Вчені відмічають, що соціально-економічні наслідки молодіжного безробіття є більш складними та глибокими, ніж у безробіття дорослого населення [12], оскільки відбуваються деструктивні зміни особистості, а потім – переживання безпорадності та примирення з ситуацією: людина починає звикати до бездіяльності, втрачає професіоналізм та здобуті навички. Тривале безробіття призводить до втрати самоповаги, кваліфікації, розладів у родині, збільшення психічно хворих та кількості самогубств, зростання злочинності та соціальних заворушень в країні.

Стосовно постановки відповідальних цілей у такому напрямі, як створення сім'ї, соціологічні та психологічні дослідження зазначають, що в середньому одне розлучення припадає на кожні 2,7 шлюбів (за статистикою 2010 р.). Психологи (Т.Берадзе, О.Ткаченко) зазначають, що більшість розлучень припадає на пари, які прожили три роки, оскільки саме за цей період «проходить закоханість» під час якої молодята не бачать недоліків один одного, а потім помічають багато речей, з якими не можуть змиритися. Отже, життєві цілі та рішення щодо вибору шлюбного партнера не були відповідальними, осмисленими та стратегічними.

Метою статті є висвітлення теоретичного обґрунтування місця цілепокладання у прийнятті студентами стратегічних життєвих рішень та аналізу емпіричного дослідження особливостей постановки студентами власних життєвих цілей.

Основна частина. Стратегічні життєві рішення розглядаються вченими (К.О.Абульханова-Славська, А.Адлер, Г.О.Балл, В.К.Калін, І.С.Кон, Т.М.Титаренко, В.М.Чернобровкін та багато ін.) як такі, що пов'язані з особливою відповідальністю, мають провідне значення у життєвому просторі людини та впливають на формування життєвого шляху особистості. До цих рішень доцільно віднести рішення щодо професійного самовизначення, рішення з вибору шлюбного партнера та рішення з визначення життєвої позиції особистості.

У результаті проведеного теоретико-методологічного аналізу досліджень з проблеми прийняття рішень особистістю ми прийшли до висновку, що психологічна готовність студентів до

прийняття стратегічних життєвих рішень передбачає усвідомлення цінностей майбутньої професійної діяльності, подружжя, життєвої позиції у соціумі, сформовану мотивацію до цього, наявність необхідних знань, визначеність мети, обґрунтованість прийнятого рішення та шляхів його досягнення. Рівень розвитку психологічної готовності студентів до прийняття означених рішень залежить від розвитку ціннісно-мотиваційного, інформаційно-пізнавального, цілеутворюючого та результативного компонентів цієї готовності [9]. Отже, постановка життєвих цілей лежить в основі цілеутворюючого компонента готовності особистості до прийняття стратегічних життєвих рішень.

Проблема постановки і досягнення особистісних цілей висвітлена у працях І.Д.Беха, Р.В.Павелківа, Е.І.Головахи, Л.М.Долгих, З.С.Карпенко, Д.А.Леонтьєва, В.Г.Панка, Г.В.Рудь, В.М.Ямницького та ін. Вчені зазначають, що постановка життєвих цілей відбувається в основному в підлітковому та юнацькому віці, мотивує молоду людину на пізнання, самовдосконалення та досягнення, готує до прийняття відповідальних життєвих рішень та побудови майбутнього життєвого шляху у трьох ключових напрямках: професійному самовизначенні, виборі шлюбного партнера та визначенні власної життєвої позиції. Разом із цим життєві цілі та пріоритети сучасної молоді суттєво відрізняються від попередніх поколінь.

Щоб з'ясувати, які життєві цілі є пріоритетними для сучасної молоді, ми провели дослідження серед студентів Національного авіаційного університету, Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова та Київського інституту бізнесу і технологій. Для дослідження готовності студентів до постановки та успішної реалізації життєвих цілей необхідно було визначити, які саме життєво значущі цілі студенти визначають як стратегічні, яким є їх рейтинг, яким чином молоді люди збираються їх досягати (які засоби використовувати) та наскільки готові працювати над собою.

Для вивчення наведених характеристик ми використали методику «Самооцінка реалізації життєвих цілей особистості» М.Р.Молочникова, яка спрямована на усвідомлення особистістю постановки та умов реалізації життєвих цілей у сферах роботи (професійне самовизначення); побуту; фізичного стану; людських стосунків (життєва позиція особистості); душевного стану, сімейного життя (вибір шлюбного партнера).

Стосовно вивчення життєвих цілей у сфері «робота» методика містить запитання, даючи відповіді на які, студенти мали

можливість усвідомити цілі, що необхідно ставити, щоб досягти найбільш оптимального професійного самовизначення. Однак відповіді розподілилися неоднозначно. На питання, які вимагали однозначної відповіді «так» чи «ні» більшість студентів відповідали стверджувально, намагаючись створити враження, що вони мають чіткі уявлення про свою майбутню роботу та стратегічні життєві цілі. У той же час на питання, які вимагали перелічити свої життєві цілі стосовно майбутньої професійної діяльності, не змогли відповісти уже 30,1% студентів. Студенти, які назвали основні цілі, спрямовані на досягнення у майбутній професійній діяльності, визначали переважно (52,6%) «матеріальне забезпечення», «власний бізнес», «стати бізнес-леді», «керівник» тощо.

Це означає, що основна мета професійного навчання пов'язується студентами не з можливостями творчої праці, а з досягненням економічної незалежності. І лише 17,3% студентів визначали свої життєві цілі як «саморозвиток», «досягнення професіоналізму», «улюблена робота», «самоудосконалення», «стати спеціалістом своєї справи» тощо.

На наступне питання, яке передбачало визначити основні мотиви до обрання саме спеціальності, на якій навчаються, не змогли відповісти вже 52,8% студентів. Надалі необхідно було назвати сильні й слабкі сторони своєї мотивації, з чим більшість студентів не впоралися. Позитивні сторони мотивації не були вказані жодним студентом. До негативних сторін мотивації дехто відніс такі характеристики: *невизначеність, нестійкість, впертість, лінощі та страх перед майбутнім*. Такі відповіді студентів вказують на низький рівень мотивації до професійного самовизначення.

На питання, які заходи необхідно задіяти для досягнення кращого професійного самовизначення, більшість студентів вказали на *виробничу практику, участь у тренінгах та курси підвищення кваліфікації*, що вказує на відносну обмеженість знань студентів стосовно різноманітних шляхів і засобів набуття професійних знань, умінь та навичок.

Отже, проводячи ранжування відповідей студентів на питання у сфері «робота», можна зробити висновок, що юнаки і дівчата не мають чітких уявлень про стратегічні життєві цілі з професійного самовизначення, оскільки мають недостатню мотивацію для цього, не можуть обґрунтувати шляхи та засоби їх досягнення.

Надалі, ранжування відповідей студентів у сфері «побут» показало, що свій економічний стан сьогодні студенти переваж-

но визначили як *недостатній, нестабільний та залежний від батьків*. Більшість студентів (72,0%) вказали, що вони дотримуються певних правил, що дає змогу не виходити за межі бюджету. 28,0% студентів вказали на неможливість жити у межах бюджету. На питання, які цілі треба ставити перед собою та які заходи прогнозувати, щоб покращити своє матеріальне становище, 81,3% студентів відповіли, що, крім основної, будуть шукати додаткову роботу, 11,0% – будуть шукати лише високооплачувану роботу, 7,7% студентів повідомили, що будуть економити на усьому.

Отже, вже зі студентського віку наша молодь орієнтована на несприятливі соціально-економічні умови, у яких замість творчості та повної реалізації професійного потенціалу, їй доведеться обмежувати себе та пристосовуватися до існуючих умов. У даному випадку єдиним смислом життя стає робота (постійна та додаткова), яка не залишає часу для реалізації особистісних потреб в інших сферах життя. Отже, постановка студентами життєвих цілей стосовно налагодження власного побуту теж характеризується недалекоглядністю та невмінням планувати власне матеріальне забезпечення.

Аналіз відповідей на запитання, що стосуються сфери «фізичний стан» може вказати на те, чи будуть можливості у студентів, зважаючи на стан здоров'я, досягати поставлених стратегічних цілей. Студенти відповідали та усвідомлювали відповіді на такі запитання, як: «*На чому базується Ваша оцінка свого фізичного стану?*», «*Чи буваєте Ви регулярно на огляді у лікаря?*», «*Чи займаєтесь постійно спортом?*», «*чи правильно харчуєтесь?*», «*Чи достатньо спите?*», «*як ставитесь до спиртних напоїв?*», «*Як турбуєтесь про власне тіло?*», «*Які заходи здійснюєте для покращення свого фізичного стану?*».

За результатами ранжування відповідей студентів було встановлено, що більшість студентів задоволені своїм фізичним станом, хоча оцінку дають за *зовнішнім виглядом та самопочуттям*. Лікаря відвідують, в основному, за загальним студентським медоглядом. Постійно займаються спортом лише 29,0% студентів. Однак 52,9% студентів вказали на *недостатність сну*, 30,0% – на *погане харчування* (неправильне). Як позитивний результат слід зазначити, що відсоток студентів, які не вживають алкоголь, складає 64,7%.

Майже всі студенти відповіли, що турбуються про «*побудову*» власного тіла, хоча зрозуміло, що кожен з них мав на увазі свій аспект, і це не обов'язково – фізкультура чи спорт. А от на

останнє питання про заходи щодо покращення фізичного стану студенти представили широку палітру різних способів здорового життя: *здоровий сон, різноманітні заняття спортом, фізкультура, «життя без шкідливих звичок», прогулянки на свіжому повітрі, «здоровий спосіб життя», вітаміни, соки* тощо. Залишається сподіватися, що ці знання перейдуть у постановку життєвих цілей, способів досягнення та побудову власного здорового життя.

Надалі, наступна сфера «соціальний стан та людські стосунки» може охарактеризувати постановку цілей студентами стосовно визначення власної життєвої позиції. Ця сфера передбачала відповіді на наступні запитання: «Чи насправді цікавить вас думка інших про Вас?», «Чи цікавлять вас чужі проблеми і турботи?», «Чи вмієте ви слухати?», «Чи цікавить Ваша думка інших», «Чи вмієте ви цінувати людей, з якими спілкуєтесь?», «Чи нав'язуєте свої думки іншим?», «Чи прагнете розвивати інших», «Як Ви піклуєтесь про дружні стосунки?», та «Як розвиваєте їх за допомогою зворотного зв'язку?».

У результаті ранжування відповідей студентів було виявлено, що майже всі студенти (96,0%) вказали, що насправді цікавляться думкою інших про себе, однак жоден студент не написав, як він це використовує. Також усі студенти зазначили, що вміють слухати інших та цінувати тих, з ким мають стосунки. Однак, на питання, «Як прагнете ви сприяти розвитку людей, з якими маєте стосунки?», 35,3% студентів відповіли «ні».

Отже, відповіді студентів вказують на «тихе життя», або на «безплідну» життєву позицію, за умов якої від них нічого не вимагається. У той же час, коли потрібно допомогти іншим, щось виправити чи покращити, про щось потурбуватися, на щось вплинути – така позиція стає на заваді особистісної активності.

Студенти охоче надали відповіді (76,5%) на питання «Як Ви турбуєтесь про дружні стосунки»: *уникати конфліктів, бути відвертим, розвивати взаєморозуміння, підтримувати постійно, бути відданим* тощо. Однак, на конкретне запитання «Як я можу розвивати свої стосунки», відповіді були майже такими ж, ординарними, загальними, шаблонними: *бути добрим, досягати розуміння, взаємодіяти, робити висновки, налагоджувати взаєморозуміння* тощо. Отже, як видно з відповідей, студенти готові лише до стереотипних шаблонних відповідей, які не потребують глибоких роздумів та креативності, а отже, не замислюються над постановкою стратегічних життєвих цілей з метою досягнення та повсякденного самовдосконалення.

У наступній сфері «душевна готовність та психологічний стан» аналіз результатів дозволив встановити, що на питання «Чи займаюся я постійно саморозвитком?» більшість студентів (71,4%) відповіли стверджувально. Газети, щоденні видання, спеціальні випуски та літературні твори студенти також читають, але не регулярно. За новинами у пресі, радіо та телебачення теж слідкують (не регулярно) усього 42,8% студентів.

На питання, які навчальні заходи, збори, конференції, спецкурси відвідують – змістовно відповіли 64,2% студентів. Також більшість студентів стверджувально відповіли, що мають власний план саморозвитку. Однак, на конкретне запитання «Як можете розвивати свою мотивацію і душевний стан» відповіли наступним чином: 21,4% вказали на тренінги, книги, фільми, музику, підтримку сім'ї; 63,8% вказали на загальні поняття – саморозвиток, пізнання чогось нового, бесіди з друзями; 14,8% – не відповіли на питання. Отже, у сучасних студентів наявне прагнення до саморозвитку, але шляхи його реалізації є доволі неусвідомленими.

Наступна життєва сфера «сімейне життя» характеризувала готовність студентів до постановки стратегічних цілей з вибору шлюбного партнера. Усі студенти відповіли, що вони знають призначення сім'ї. У нашій вибірці 40,0% студентів мають шлюбного партнера і приділяють йому достатньо уваги. Однак насторожує той факт, що 53,3% серед них вказують, що не мають спільних захоплень. Це наводить на думку про те, на яких же позиціях базується студентська сім'я. На питання «Чи знаєте Ви про потреби свого партнера?» студенти відповідають стверджувально, а створити належні умови для спільного життя намагаються лише 46,6% студентів. На питання «Як Ви можете розвивати свою сім'ю» ми отримали знову шаблонні, нічого не значущі відповіді: *досягати близьких стосунків, приділяти більше уваги один одному, берегти стосунки, приймати іншого таким як є* тощо. Отже, студенти вважають потенційно важливою наявність власної сім'ї, близьких стосунків, але більше половини з них не обирають партнера відповідно до спільних інтересів і не намагаються на цій основі покращувати взаєморозуміння.

Методика передбачала останнім завданням постановку особистих життєвих цілей студентами, ранжування яких дозволило нам визначити пріоритетний ранг кожної із життєвих сфер особистості. Розподіл життєвих цілей за сферами поданий у табл.1.

Таблиця 1

Розподіл життєвих цілей студентів за основними сферами життя

№ з/п	Життєві сфери студентів	Процентне співвідношення, %	Ранг
1.	Робота	26,0	I
2.	Побут	7,0	VI
3.	Фізичний стан	14,0	IV
4.	Соціальний стан	19,0	III
5.	Психологічний стан	12,0	V
6.	Сім'я	23,0	II

Як видно з табл.1, на першому місці за важливістю для студентів є професійне самовизначення та робота; на другому – сім'я або вибір шлюбного партнера; на третьому – соціальний статус та стосунки з оточуючими; на четвертому – фізичний стан, тобто здоров'я; на п'ятому – душевне та психологічне задоволення; на останньому, шостому – побут.

Висновки. Теоретичний аналіз наукових джерел показав, що постановка життєвих цілей лежить в основі цілеутворюючого компонента готовності особистості до прийняття стратегічних життєвих рішень. Емпіричне дослідження проблеми постановки студентами життєвих цілей показало наступне. У сфері «робота» юнаки і дівчата не мають чітких уявлень про стратегічні життєві цілі з професійного самовизначення, оскільки мають недостатню мотивацію для цього, не можуть обґрунтувати шляхи та засоби їх досягнення. Постановка студентами життєвих цілей стосовно налагодження власного побуту теж характеризується недалекоглядністю та невмінням планувати власне матеріальне забезпечення.

Стосовно покращення себе у сфері «фізичний стан» студенти представили широку палітру різних способів здорового життя, тому залишається сподіватися, що ці знання перейдуть у постановку життєвих цілей, способів досягнення та побудову власного здорового життя. Аналіз соціальної сфери студентів вказує на особистісну пасивність, або на «безплідну» життєву позицію, за умов якої від них нічого не вимагається. У сфері «душевного та психологічного стану» у сучасних студентів наявне прагнення до саморозвитку, але шляхи його реалізації є доволі неусвідомленими. У сфері «сім'ї» студенти вважають потенційно важливою наявність власної сім'ї, близьких стосунків, але більше половини з них не обирають партнера відповідно до спільних інтересів

та цінностей і не намагаються на цій основі покращувати взаєморозуміння.

За важливістю на першому місці для студентів є професійне самовизначення та робота; на другому – сім'я або вибір шлюбного партнера; на третьому – соціальний статус та стосунки з оточуючими; на четвертому – фізичний стан, тобто здоров'я; на п'ятому – душевне та психологічне задоволення; на останньому, шостому – побут.

У результаті проведеного дослідження приходимо до висновку про необхідність запровадження у практику ВНЗ заходів щодо підготовки студентської молоді до постановки та реалізації життєвих цілей, які лежать в основі прийняття стратегічних життєвих рішень та визначають життєвий шлях особистості.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни /К. А. Абульханова-Славская . – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Бех І. Д. Ціннісна система як критерій особистісного виміру / І. Д. Бех, Р. В. Павелків// Українська психологія: сучасний потенціал. Матеріали Четвертих Костюківських читань (25 вересня 1996 р.). – К.: Вид. ДОК-К, 1996. – Т. 1. – С. 68-76.
3. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е. И. Головаха. – К. : Наук. Думка, 1988. – 143 с.
4. Долгих Л. М. Гендерні особливості кар'єрних стратегій студентської молоді / Л. М. Долгих// Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – К., 2006. – Т. VIII, вип. 7. – С. 169-175.
5. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості / З.С. Карпенко. – Івано-Франківськ. : Лілея – НВ, 2009. – 512 с.
6. Леонтьев Д. А. Жизнетворчество как практика расширения жизненного мира / Д. А. Леонтьев // 1-я Всероссийская научно-практическая конференция по экзистенциальной психологии : материалы сообщений / Под ред. Д. А. Леонтьева, Е. С. Мазур, А. И. Сосланда. – М. : Смысл, 2001. – С. 100-109.
7. Панок В. Г. Психологія життєвого шляху особистості : Монографія / В. Г. Панок, Г. В. Рудь. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 280 с.
8. Пашукова Т. Імідж України і Росії в умовах політичних змін / Т. Пашукова// Соціальна психологія. – № 5. – 2005. – С.3-15.

9. Слюсаренко И. Международный имидж Украины после «Оранжевой революции»: информационные вызовы // Персонал. – № 2. – 2005. – С.26-36.
10. Помиткіна Л. В. Психологічна готовність студентів до прийняття стратегічних життєвих рішень / Л. В. Помиткіна // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 18. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. – С.654-663.
11. Сохань Л. В. Искусство жизнетворчества. Предназначение. Жизнетворчество. Судьба: Социологические очерки, социально-психологические эссе, интервью, глоссарий / Л. В. Сохань. – К. : Издательский Дом Дмитрия Бурого, 2010. – 576 с.
12. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М.Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.
13. Ткаченко О. Тенденції змін життєвих орієнтацій українського суспільства / О. Ткаченко// Соціальна психологія. – 2006. – № 3 (17). – С.25-32.
14. Фопель К. На пороге взрослой жизни: Психологическая работа с подростковыми и юношескими проблемами. Ценности, цели и интересы. Школа и учеба. Работа и досуг / Пер. с нем. / Клаус Фопель.– М.: Генезис, 2008.– 208 с.
15. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності: теорія та експеримент: Монографія / В. М. Ямницький. – Одеса: ПНЦ АПН України – СВД Черкасов М. П., 2006. – 362 с.

The article envisages the results of an empirical study of the problem of students' strategic life decision-making. The results of an empirical study of students' life goals making and realization are shown in the most important areas of life: professional self-determination, choosing a marriage partner and the determination of own life position. The students' readiness for decision making is established to depend on the development of value and motivational, informational and cognitive, goal-making and effective components of this disposition. We came to the conclusion that the necessity of activities introduction in the practice of higher educational establishments concerns the students' training for the formulation and realization of life goals lying in the basis of strategic life decision-making and determining the personality way of life.

Keywords: goals, life goals, decision, students' strategic life decision-making.

Отримано: 21.01.2013 р.